

Leerwoorden Latijn

De meest frequente 'structuurwoorden'

samengesteld door M.H. Buijcx

versie 1.1 april 2021

Voorwoord

Met deze lijst kun je de 'rotwoorden' leren die je veelvuldig zult tegenkomen in Latijnse teksten.

Deze lijst is gebaseerd op het onderzoek van het *Laboratoire d'analyse statistique des langues anciennes* in Luik, zoals bewerkt op stilus.nl door Leo Nellissen als "stilus top 1000". In die lijst komen vooral 'inhoudswoorden' voor: zelfstandige naamwoorden werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden. Er zijn echter zoveel verschillende Inhoudswoorden in elke taal dat ze geen van alle erg frequent zijn tenzij ze een zéér algemene betekenis hebben als *zeggen, zijn, groot, veel* of *man*. De feitelijke inhoud van een tekst bepaalt immers wat er gedaan wordt, wat er beschreven wordt, welke eigenschappen er aan personen en dingen toegekend worden. Dus bijvoorbeeld. of die *man* een *koning* is, een *rechtvaardige* koning of niet, en of hij *regeert, dineert* of *ten strijde trekt*. Per tekst of pensum moet bepaald worden welke inhoudswoorden frequent genoeg zijn om te leren, een statistisch gemiddelde helpt hierbij niet.

Voor de andere woordsoorten ligt dat anders; zij worden hier **structuurwoorden** genoemd¹. Ze zijn als het ware het 'gereedschap', de 'schroefjes en moertjes' waarmee een schrijver zijn tekst bouwt: voorzetsels, voegwoorden, bijwoorden, telwoorden enz. In vergelijking met de inhoudswoorden is de kans dat je ze in teksten tegenkomt veel groter en nauwelijks afhankelijk van auteur, stijl, inhoud enz. In poëzie zul je ze minder aantreffen dan in proza en in inscripties weinig.

Deze vuistregel voor de indeling in woordsoorten gaat niet helemaal op: zo blijft er een restgroep **diversen** over en kunnen sommige woorden tot meerdere woordsoorten behoren. Ook komt het voor dat een vertaling in 'de dikke van Dale' een andere woordsoort krijgt dan het Latijnse woord in Pinkster.² De structuurwoorden zijn hier zoveel mogelijk gegroepeerd op enigszins verwante betekenissen, of op een overeenkomst in vorming (*praeter-ea, inter-ea, post-ea*), voorzetsels echter volgens de naamvallen waarmee ze gecombineerd worden. 188 woorden uit de lijst op stilus.nl zijn hier aangevuld met enkele andere om het beeld compleet te maken, bijvoorbeeld de telwoorden of de combinaties *uter? uterque neuter*. Een aantal woorden is op meerdere plaatsen in deze lijst opgenomen, bijv. *ubi* als bijwoord (waar) en als voegwoord (zodra). Enkele 'mnemonics' zoals voorbeeldzinnetjes, klankrijmpjes en visuele ondersteuning zijn toegevoegd, voor wat ze waard zijn.

Je zult het ene structuurwoord vaker tegenkomen dan het andere, afhankelijk van welke tekst je leest. Maar deze lijst is ook jouw gereedschap om de opbouw van een tekst te doorzien. Leer ze op een manier die bij je past en herhaal ze regelmatig. Links met suggesties vind je hieronder, vooral de voorzetsels zijn handig.

Verantwoording

Ze erkerkelijk ben ik vele collega's voor hun kritische blik en ondersteuning.³ Herman Nauta dank ik hartelijk voor de cartoon, die goed laat zien dat deze indeling toch ook een kunstmatige manier van werken is. Als het maar met minder leren méér oplevert! Veel succes en volharding daarbij.

Michael Buijx, mbuykx@gmail.com.

Orfeo gymnasium /het CCC Zwolle

youtube: **ligula memoriae**

<https://www.addisco.nl/lesidee-latijnse-voorzetsels/>

<https://quizlet.com/MagisterMichael/folders/structuurwoorden-latijn/sets>

<https://app.memrise.com/course/5984623/structuurwoorden-latijn/>

¹ M.H.Buijx 'Woordenschatgraven' *Lampas* 53 (2020) 360-383.

² H. Pinkster *Woordenboek Latijn/Nederlands* Amsterdam 2018 7^e <http://www.latijnnederlands.nl>

³ Fouten en tekortkomingen zijn van de auteur; verbeteringen graag mailen naar mbuykx@gmail.com.

Conjunctiones - voegwoorden

alternatief

sive	of
aut	of
an	of
-ve (<i>enclit.*</i>)	of
vel	of

gelijkwaardig koppelen

et	en
atque	en
ac	en
-que (<i>enclit.*</i>)	en
neque	en niet, noch
nec	en niet, noch

tegenstelling

sed	maar
at	maar, toch
verum /vero	maar
autem	maar, echter

verklaring

enim	want, immers
nam	want

conclusie

igitur	dus
itaque	dus
ergo	dus

Cj.C = co-ordinerend.

Symbol: Vierkant = neVenschikkend

*Koppelen twee **dezelfde** zaken:
werkwoorden, eigenschappen,
verklaringen, bijzinnen, hoofdzinnen etc.*

Cogito, ergo sum

* *Enclitisch* = "er aan vast geplakt"

Romulus Remusque = Romulus et Remus

Visne vinum an aquam?

Romani vinum aquamve bibunt = Romani vinum aut aquam bibunt.

Onderschikkende voegwoorden

cum + IND	1 wanneer 2 toen, op 't moment dat... [N.B. tum <i>adv.</i> = op dát moment]
cum + CONI	1 toen, nadat 2 omdat 3 hoewel
ut + IND	1 ZOdra 2 ZOals
ut + CONI	1 DAT 2 opDAT/om te 3 zoDAT
ne + CONI	opdat niet, dat (niet)
dum + IND	terwijl, zolang als
dum + CONI	totdat, mits
quominus	dat, dat niet
quin	dat, dat niet

Cj.S = sub-ordinerend.

Symbool: **rond** ⇒ **onderschikkend**

Onderschikkende voegwoorden leiden een bijzin in, dus koppelen meestal een bijzin aan een hoofdzin.

tijdsverhouding

antequam	voordat
priusquam	voordat
postquam	nadat
ubi	toen, wanneer, zodra

toegeving, verklaring, voorwaarde

etsi	hoewel
quamquam	hoewel
quamvis	hoewel
licet	ook al
quia	omdat
quod	omdat
quoniam	omdat
si	als
nisi	als niet, tenzij
quodsi	maar als

vergelijking

tamquam	zoals, alsof, als het ware
velut	zoals
quasi	alsof

Pronomina

ego	ik
tu	jij, je, u
se	1. zich 2. <dat> hij/zij/het/zij (Acl)
nos	wij, ons
vos	jullie, u
meus	mijn
tuus	jouw
suus	zijn/haar/hun
noster	onze
vester	jullie
is/ea/id	1. deze, dit, die dat 2. hij, zij, het
idem	dezelfde, hetzelfde
hic	deze, dit
ille	die, dat
ipse	zelf, zelfs
iste	die, dat
qui	1. die, dat, wie, wiens, waarmee/waarvan enz. 2. (ali)qui (na <i>si, nisi, num ne</i>)
aliquis	iemand, een of ander
aliquid	iets, een of ander
quicumque	wie ook maar, <i>onz.</i> alles wat
quidam	een zeker(e) (iemand) [N.B. adv. <i>quidem</i> wordt niet verbogen; <i>pron.</i> qui-dam wel]
quis	1. wie? wat? welke? 2. (ali)quis
quisquam	iemand, een of ander <i>onz.</i> iets
quisque	ieder(e), elk(e) (<i>-que = ruimste antwoord op vraag quis?</i>)
quisquis	iedereen die, <i>onz.</i> al wat
quod	1. dat 2. omdat
quam	1. hoe; zoals 2. die, dat (<i>relativum</i>) 3. dan (<i>+ comparativus</i>) 4. zo...mogelijk (<i>+ superlativus</i>)

Praepositiones

in	1. naar, ... in + acc. 2. in, op, bij + abl.
sub	1. tot onder + acc. 2. onder + abl.
super	1. boven(dien) (<i>adv</i>) 2. (+ acc.) boven, over ... heen 3. (+ abl.) boven, over

+ *abl.* *Saliunt in aquā*: ze zijn aan het springen in het water (*aquajoggen*)
+ *acc.* *Saliunt in aquam*: ze springen het water ín (*bommetje!*)

Met ablativus

a / ab	1. vanaf 2. door (<i>bij personen/levend wezen + passief ww.</i>)
e/ ex	uit, vanaf
de	1. van ... af 2. over
pro	1. voor 2. in plaats van
cum	(samen) met (* <i>cum als voegwoord wordt niet vaak gevolgd door abl.</i>)
sine	zonder
prae	wegens

onthoudrijmpje: met **ABL.** gaan:

A/AB e/ex ⇔ in de
pro cum ⇔ sine **prae**

Met accusativus

ad	naar, tot, bij
adversus	1. (+ acc.) tegen(over) 2. gekeerd naar, vijandig (<i>adv</i>)
ante	voor
apud	bij
circa	1. (+ acc.) rondom, bij 2. rondom, (dicht)bij (<i>adv</i>)
inter	tussen; tijdens
per	door

post	1. (+ acc.) achter 2. (+ acc.) na 3. later (<i>adv</i>)
prope	1. dichtbij (<i>adv</i>) 2. (+ acc.) dichtbij
usque	1. continu, steeds (<i>adv</i>) 2. (+ acc.) tot (aan)
ob	1. voor 2. wegens
praeter	langs, behalve
propter	wegens, dichtbij

intra	binnen
supra	1. (+ acc.) boven, eerder 2. boven, eerder (<i>adv</i>)
contra	1. (+ acc.) tegen(over) 2. tegen(over) (<i>adv</i>)
extra	1. (+ acc.) buiten 2. buiten (<i>adv</i>)

Met genitivus (eigenlijk "achterzetsels")

... + gratia	wegens	e.g.	exempli gratia = bij wijze van voorbeeld
... + causa	omwille van	h.c.	honoris causa = omwille van de eer.

Adverbia

waar?

usquam	ergens
nusquam	nergens
ante	vooraan, vroeger, eerst
hic	hier
illic	daar
huc	hierheen
hinc	hiervandaan
unde	waarvandaan, vanwaar
undique	van alle kanten (<i>-que = ruimste antwoord op vraag unde?</i>)
ubi	1. waar N.B. 2. zodra (<i>cj.s</i>)
ibi	daar
ubique	overal (<i>-que = ruimste antwoord op vraag ubi?</i>)
procul	ver, in de verte
prope	dichtbij

wanneer?

umquam	ooit
numquam	nooit
diu	lang, lange tijd
usque	continu, steeds
iam	al
adhuc	nog
nondum	nog niet
cito	snel, spoedig
mox	spoedig
nunc	nu
aliquando	eens, soms
olim	eens, vroeger
quondam	eens, vroeger
saepe	vaak
statim	meteen, direc
semper	altijd
iterum	opnieuw, weer
rursus	weer, opnieuw

primum	eerst
post	later
interim	ondertussen; voorlopig
tum	dan, toen (= op dát moment!)
tunc	dan, toen (= op dát moment!)
deinde	vervolgens, daarna
denique	ten slotte, tenslotte
tandem	eindelijk

in welke mate?

adeo	zo(zeer)
eo + compar.	des te
pariter	op gelijke wijze, tegelijk
parum	(te) weinig
paulo	een beetje, iets
longē	ver, veel, verreweg
magis	meer
multum	zeer, vaak
multo	veel, verreweg
satis	genoeg, voldoende
nimis	te, te zeer, te veel

ontkenning

non	niet
haud	niet, helemaal niet
nihil	1. niets 2. op geen enkele manier

verklaring

cur	waarom
ideo	daarom
quare	waarom, en daarom
quippe	immers, want

vergelijking

quasi	1. als (het ware), bijna 2. als, alsof
-------	--

quemadmodum	1. hoe, op welke manier 2. (zo)als
tamquam	1. als het ware 2. alsof
ita	zo
item	net zo, evenzeer
sic	zo
sicut	zoals
tam	zo

op welke wijze

adversus	gekeerd naar, vijandig
aequē	gelijk, evenzo
aliter	anders, op andere wijze
bene	goed
certē	zeker, beslist
facile	gemakkelijk
male	slecht

samengesteld

interea	intussen (= <i>inter-ea</i> , tussen die dingen)
postea	later (= <i>post-ea</i> , na die dingen)
praeterea	bovendien (= <i>praeter-ea</i> , behalve die dingen)

nadruk: syntactische en retorische signalen

vel	zelfs
ne ... quidem	zelfs niet
ecce	kijk!
etiam	zelfs
immo	integendeel, sterker nog
quin	1. dat 2. waarom niet? werkelijk
quidem	1. zeker [N.B. <i>adv.</i> quidem wordt niet verbogen; <i>pron.</i> quidam wel] 2. tenminste
tamen	toch
utrum	of? soms?

diversen

ceterum	overigens
eo	1. daarheen 2. daarom
ferē	bijna, ongeveer, meestal
fortē	toevallig, misschien
frustra	doelloos, tevergeefs
inde	vandaar
modo	1. zojuist 2. slechts
prius	1. eerder, vroeger 2. liever
potius	liever, eerder
quā	waarlangs, waar, op welke manier
quam	1. hoe; zoals 2. die, dat (<i>relativum</i>)

quam + *comparat.* dan

quam + *superlat.* zo ... mogelijk

quamvis 1. willekeurig 2. hoewel

quo waarheen? ergens heen, waardoor, opdat daardoor

quo + *compar.* des te

quomodo 1. hoe, op welke manier 2. (zo)als

quoque ook

quotiens hoe vaak, zo vaak als

semel éénmaal

simul tegelijk

solum alleen, slechts

super boven(dien)

tantum 1. zozeer, zoveel 2. slechts

ultra naar de andere kant, bovendien

telwoorden

unus	een
<i>primus</i>	<i>eerste</i>
duo	twee
<i>secundus</i>	<i>tweede</i>
tres	drie
<i>tertius</i>	<i>derde</i>
quattuor	vier
quinque	vijf
sex	zes
septem	zeven
octo	acht
novem	negen
decem	tien
undecim	elf
duodeviginti	achttien
undeviginti	negentien
viginti	twintig
triginta	dertig
<i>trigesimus</i>	<i>dertigste</i>
centum	honderd
trecenti	driehonderd
<i>trecentessimus</i>	<i>driehonderdste</i>
mille	duizend

vraagpartikels

-ne (<i>enclit.*</i>)	= ? (neutrale vraag)
nonne	soms niet? dan niet? (<i>vraag waarop een bevestigend antwoord wordt verwacht</i>)
num	dan? toch niet? (<i>vraag waarop een ontkennend antwoord wordt verwacht</i>)
an	of?
utrum	of?
uter	wie van beide?
<i>N.B.</i>	
uterque	elk van beide (<i>-que = ruimste antwoord op vraag uter?</i>)
neuter	geen van beide (ne + uter, vgl. neutrum)